

**UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA**

Sylvie Stretti

**SMRT BLÍZKÉHO ČLOVĚKA V KONTEXTU
SPIRITUALITY**

**DEATH OF A CLOSE PERSON IN THE CONTEXT OF
SPIRITUALITY**

Autoreferát disertační práce

Praha 2021

Předkladatel disertační práce: Mgr. Sylvie Stretti

Doktorský studijní program: Teologie

Studijní obor: Husitská teologie

Školitel: doc. ThDr. Jiří Vogel, Th.D.

Oponenti disertační práce:

.....

.....

Obhajoba disertační práce se koná dne..... v Praze na
Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy před komisí pro
obhajobu disertační práce.

**Předsedou Státní komise pro obhajobu disertační práce byl
jmenován:**

.....

Titul, jméno, příjmení:

Předseda oborové rady/garant programu/oboru:

prof. ThDr. Jan B. Lášek, Dr.h.c.

.....

Titul, jméno, příjmení:

Děkan fakulty:

doc. ThDr. Kamila Veverková, Ph.D.

.....

Titul, jméno, příjmení:

ANOTACE

Předkládaná disertační práce se zabývá vztahem mezi tématem smrti blízkého člověka a spirituality, především osobního pojetí spirituality. Vychází z celkového pojetí člověka jako bytosti vícedimenzionální, z čehož jednoznačně plyne, že i člověk je objektem zájmu více oborů. V teoretické části práce se zaměřuji na konceptualizaci pojmů a jejich definování. Z výstupů teoretické části práce vychází výzkumná otázka: **„Jak lidé, kterým někdo blízký zemřel, popisují změny spirituality v kontextu krize vyvolané ztrátou někoho blízkého?“** Druhá část práce je zaměřena na způsob realizace výzkumu a metodologii. Třetí část obsahuje realizaci výzkumu, průběh a konkrétní výstupy, které jsou shrnuty v závěru.

ANNOTATION

The dissertation submitted is dealing with subjects of the death of a close person and spirituality, especially personal concept of spirituality. It is based on the general perception of a human being as a multidimensional being; as definitely resulting thereof, human beings are points of interest of several disciplines. In the theoretical part of the work, I focus on conceptualization and definition of terms. The following question is based on the results of the theoretical part: **“How are changes to spirituality in the context of a crisis caused by the loss of a close person described by the people who experienced such loss?”** The second part of

the work is focused on the research performance method and methodology. The third part contains performance, course, and particular outputs of the research summarized in the conclusions.

KLÍČOVÁ SLOVA

Smrt, truchlení, ztráta, spiritualita, emoce, vztah, svoboda, krize, spirituální krize, spirituální rozvoj

KEYWORDS

Death, sorrow processes, loss, spirituality, emotions, relationship, freedom, crisis, spiritual crisis, spiritual development

ÚVOD

Krise je subjektivně vnímaná skutečnost, při níž si člověk není schopen pomoci sám v obvyklém čase za pomoci svých blízkých a která vstoupí do života prakticky každého člověka. Většina odborných publikací se věnuje především jejímu definování¹, postupům a metodám práce s ní. Já se jí detailněji věnuji v samostatné kapitole. V případě, že je s krizí spojována spiritualita, je tak často činěno s ohledem na psycho-spirituální krizi či s ohledem na to, jak spiritualita jako taková může podpořit vyrovnávání se s krizí a krizovým prožíváním. Málo je známo o tom, jak situace krize (která je často chápána jako bio-psycho-sociální fenomén) ovlivňuje změny ve vnímání a vlastním uchopení spirituality. Byť je znám model, který popsal Pargament², je tento model spíše schématický (některé jeho prvky se objevují v rámci Shrnutí teoretické části této práce). Autorův model předpokládá dvě obecné varianty. V první dochází k zachování spirituálního rámce a obsahu člověka i v kontextu krize a využití spirituality pro zvládnutí krize. Druhá verze je spirituální transformace, která je

---

¹ VODÁČKOVÁ, Daniela. a kol. *Krizová intervence*. 2.vyd. Praha: Portál, 2007. 543 s. ISBN 978-80-7367-342-0.; ROBERTS, Albert R. 2005. *Introduction*. In ROBERTS, Albert, R. (Ed.). *Crisis Intervention Handbook: Assessment, Treatment, and Research*. Oxford: Oxford University Press, (s. 19-26) ISBN-10: 0195179919

² PARGAMENT, Kenneth. 2007. *Spiritually Integrated Psychotherapy: Understanding and Addressing the Sacred*. New York: The Guildford Press. ISBN: 978-1-57230-844-2

charakteristická „fundamentálními změnami na místě posvátného nebo v charakteristice posvátného v osobním životě“³. Byť autor popisuje některé modelové situace pro jednotlivé varianty, chybí v nich specifické zaměření na spirituální změny jako proces. Proto si ve své disertační práci kladu základní otázku:

„Jak lidé, kterým někdo blízký zemřel, popisují změny spirituality v kontextu krize vyvolané touto ztrátou?“⁴

Přičemž slovo „popisují“ chápu v kontextu narativního přístupu a narativního rozhovoru. Nejde mi primárně o vytvoření ucelené teorie (viz také část Několik poznámek k ukotvení této práce do teorií vědy) popisující vnitřní dynamiku procesu tak, jako je tomu například u zakotvené teorie (či některých jejích variant)⁵, ale o zachycení příběhu

---

³ PARGMANET, K. 2007. Spiritually..., s. 116.

⁴ Považuji za důležité upozornit na to, že v procesu truchlení a vnímání ztráty jako traumatické či traumatizující události hraje podstatnou roli to, jak je definován termín „blízká osoba“. Pokud bychom ji považovali striktně jen za osobu spřízněnou pokrevní vazbou (rodič-dítě atp.), pak by ale takové tvrzení bylo zavádějící. Existují situace, kdy se příbuzný choval za života k pozůstalému takovým způsobem (např. jej týral, zneužíval), že jeho smrt vnímá pozůstalý jako určitý druh vysvobození. Je nutné poznamenat, že s touto variantou v této práci dále neoperuji.

⁵ CHARMAZ, Kathy. 2008. *Constructionism and the Grounded Theory Method*. In HOLSTEIN, James. A., GUBRIUM, Jaber. F. (Eds.). *Handbook of Constructionist Research*. New York: The Guildford Press, 397-412. ISBN 9781593853051, s. 397-412.

vývoje spirituality. A to specificky u lidí, kteří zažili smrt blízkého člověka. V kontextu jejich vyprávění poukazují na změny vnímání spirituality a určují klíčové body příběhu, jež vnímání spirituality a její uchopení ovlivnily. Jak definuje Čermák⁶, narativní analýza a narativita jako taková staví alternativu ke „konvenčnímu modelu racionality“. Nabízí oproti němu „narativní modus vědění“, jehož podstata je v pravdivosti příběhu vůči životu.

Vzhledem ke skutečnosti, že pojmem spiritualita se zabývá více oborů a v některých případech se jedná o mezioborovou spolupráci, považují za podstatné spiritualitu popsat z více možných úhlů. Až poté budu spiritualitu dávat do souvislosti k tématu smrti, respektive smrti blízkého člověka, tak jak si ho definuji v cíli práce.

Spiritualita bývá v odborné literatuře uváděna v nejrůznějších souvislostech. Jako příklady uvedu různé pohledy a přístupy, kdy termín spiritualita je definován různě nejen dle zaměření různých oborů a disciplín, ale i uvnitř nich a dochází pak k rozličným závěrům, co vlastně spiritualita je. Východiska této definice mají základ v teologických, respektive náboženských přístupech a také v psychologických pohledech na spirituální dimenzi člověka na základě Franklova širšího pojetí a vnímání této dimenze.

---

⁶ ČERMÁK, Ivan. 2006. Narativně orientovaná analýzy. In BLATNÝ, Marek. (Ed.). Metodologie psychologického výzkumu: Konsilience v rozmanitosti. Praha: Academia, 85-109. ISBN: 978-80-20-0-14504, s. 85.

Výzkumy a odborné statě, které jsou publikovány v teologických časopisech dostupných přes databázi EBSCO, se zaměřují obecně na vztah krize jako určitého segmentu lidské činnosti či života ve vztahu ke spiritualitě. Smeets a Morice-Calkhoven⁷ se tak například zabývají krizí uvnitř církví obecně ve vztahu ke spiritualitě. Van Schalkwyk vztahuje změny spirituality a její uchopení obecněji k ekologické krizi. Svoji úvahu uzavírá nabídkou ekospirituální praxe, jejímž motivem je užší propojení na ekologická témata i v kontextu spirituality.⁸ Stejným tématem se zabývá i Kathleen Fischer⁹.

Na vztah mezi spiritualitou a krizí (včetně krize pramenící z náhlého traumatického stresoru, kam je některými autory smrt blízkého řazena) poukazuje Bray¹⁰,

---

⁷ SMEETS, Wim, MORICE-CALKHOVEN, Tessa. 2014. *From Ministry Towards Spiritual Competence. Changing Perspectives in Spiritual Care in the Netherlands*. Journal of Empirical Theology 27 (1): s.103-126. ISSN 0922-2936 s.103-129.

⁸ SCHALKWYK, Annalet van. 2011. *Sacredness and Sustainability: Searching for a Practical Eco-Spirituality*, Religion and Theology, 18 (1-2): 77-92. ISSN 1574-3012 s.77-92.

⁹ FISCHER, Kathleen. 2010. *Christian Spirituality in a Time of Ecological Awareness*. Theology Today, 67, Issue2, 2010. (s.169-181). DOI 10.1177/004057361006700203 s. 169-181.

¹⁰ BRAY, Peter. 2010. *A broader Framework for exploring the influence of spiritual experience in the wake of stressful life events: Examining connections between posttraumatic growth and psycho-spiritual transformation*. Mental Health, Religion and Culture, 13(3): 293-308. DOI 10.1080/13674670903367199; BRAY, Peter. 2011. *Bereavement and Transformation: A Psycho-spiritual and Post-traumatic Growth Perspective*. Journal of Religion and Health, 52 (3): 890-903. DOI 10.1007/s10943-011-9539-8

který ovšem vztah zkoumá v opačném směru než já v této práci. Popisuje, jak spirituální zážitky mohou ovlivnit zažívání traumatické události a možný posttraumatický rozvoj. Byť ve své práci odkazuje k obecnému procesu spirituálního rozvoje, či psychospirituální krize v kontextu traumatické události, nedefinuje specificky změny ve vnímání spirituality jako takové. Ungureanu a Sandberg¹¹ se ve své přehledové stati zabývají tématem pozůstalých rodičů, kterým zemře dítě. Vnímají tuto událost jako nekontrolovatelnou životní situaci, jež může negativně ovlivnit schopnost rodičů zvládat životní požadavky. Stejně jako v případě Brayových textů ale chápou (a tito autoři více než Bray) spiritualitu jako vyrovnávací mechanismus (coping)¹² a poukazují na skutečnost, že rodiče mohou truchlení a reakce na úmrtí dítěte prožívat značně odlišně. Spiritualitu pak v kontextu ztráty popisují jako vyrovnávací

---

¹¹ UNGUREANU, Ileana., SANDBERG, Jonathan. G. 2010. „*Broken Together: Spirituality and Religion as Coping Strategies for Couples Dealing with the Death of a Child: A Literature Review with Clinical Implications*“. *Contemporary Family Therapy*, 32: 302-319. ISSN 1573-3335 s. 302-319.

¹² Pozn. V tomto kontextu lze copingové mechanismy chápat jako způsoby zvládání stresu, zátěže, která je vzhledem k odolnosti jedince vnímána jako nadlimitní a je třeba vyvinout značné úsilí, aby došlo k vyrovnání se. Obecně se jedná o postupy (jak už vnější, či vnitřní aktivity), které jedinec využívá, aby řešil situace, které jsou pro něj složité (a ne nezbytně nutně neřešitelné). Jejich interindividuální šíře je značná a může sahát od čtení si Čtyřlístků, přes běhání, jezení čokolády, modlitby, až k aktivní potřebě intenzivního bytí s druhými. Více např. *Psychologie lidské odolnosti*. 1.Vyd. Praha: Grada, 2010. 240 s. ISBN 978-802-4729-596

strategii podporující zvládání události jak na „fyzické, tak mentální (úrovni) zdraví a to skrze různorodé mechanismy: redukuje stres a krevní tlak, podporuje spánek, pomáhá zvládat chronickou bolest, zmenšuje pravděpodobnost reaktivity ve vztazích a zmenšuje riziko depresí a zneužívání návykových látek“.¹³ To, co z tvrzení autorů plyne, je spíše poukázání, že určitým způsobem dobře rozvinutá spiritualita a spirituální praxe může být značně nápomocná při zvládání velmi zátěžových životních období či situací. A také že ji lze chápat jako svého druhu prevenci negativního směřování jedince. Považuji nicméně za podstatné dodat, že spiritualita není „něco“, ale spíše jakýsi aktivní vztah člověka. Obdobně s tématem vztahu spirituality a krize vyvolané úmrtím někoho blízkého zacházejí například Cacciatore a Ong¹⁴, Andrews a Marotta¹⁵ či Sowers s kolegy¹⁶.

---

¹³ UNGUREANU, Ileana., SANDBERG, Jonathan. G. 2010. „Broken Together“: Spirituality and Religion as Coping Strategies for Couples Dealing with the Death of a Child: A Literature Review with Clinical Implications. Contemporary Family Therapy. s. 308

¹⁴ CACCIATORE, Joanne., ONG, R. 2011. *Through the Touch of God: Child Death and Spiritual Sustenance in a Hutterian Colony*. Omega, 64(3): 185-202. DOI 10.2190/OM.64.3.a s.185-202.

¹⁵ ANDREWS, Catherine. R., MAROTTA-WALTERS, Sylvia. 2005. *Spirituality and Coping Among Grieving Children: A Preliminary Study*. Counseling and Values, 50 (1): 38-50 DOI10.1002/j.2161-007X.2005.tb00039.x s.38-50

¹⁶ SOWERS, Janie. J. ET AL. 2008. *Finding Meaning and Purpose in the Drath of an Adult Daughter: A Grief Observed*. Journal of Pastoral Counseling, 43: s.50-66.

Blíže tématu této práce je případová studie, kterou publikoval Walters¹⁷. Ve své stati ovšem především sleduje, jak adekvátní podpora může pomoci uchopit dítěti spiritualitu, jež následně může využít jako coping (vyrovnávací mechanismus) pro vyrovnání se se smrtí. Autor také nesleduje samotný rozvoj či změny ve vnímání spirituality. Výše uvedené studie (až na ty, které vyšly v teologických časopisech) jsou primárně z ostatních oborů, především psychologicky či psychoterapeuticky zaměřených. V předkládané práci se snažím o mezioborovou syntézu či přesah, kde jsou změna vnímání spirituality a její rozvoj stěžejním měřítkem.

Rozhodla jsem se zaměřit na konkrétní téma popisu spirituality a spirituálního rozvoje v souvislosti se smrtí blízkého člověka. Dle výše popsaneho je zjevné, že spiritualita je zpracována z perspektiv různých disciplín, ale propojení mezi smrtí blízkého člověka a s tím souvisejícího vývoje spirituality, zastoupeno není. A pokud již v odborných publikacích toto téma je možné vysledovat, pak se autoři často zaměřují na obecné schéma či konstatování faktu, že zátěžová nebo krizová situace může akcentovat rozvoj spirituality, ale není často zřejmé jak či v jakých detailech. Právě touto prací bych ráda přiblížila za pomoci výzkumné metody narativního interview životní příběh tří

---

¹⁷ WALTERS, David. A. 2008. *Grief and loss: toward an existential phenomenology of child spirituality*. International Journal of Children's Spirituality, 13(3): 277-286. ISSN 1364-436X s. 277-286.

komunikačních partnerů, rozvoj a změnu vnímání jejich spirituality v souvislosti s úmrtím blízkého člena rodiny a ostatních životních událostí.

Struktura práce

Disertační práce je rozdělena do tří na sebe navazujících částí. První část se věnuje zpřesňování obsahu pojmů a kategorií, pomocí kterých formuluji základní výzkumnou otázku. Tato část slouží především pro vymezení pojmů. Některé v práci užití výrazy jsou mnohými disciplínami využívány a chápány odlišně a je tedy nutné vymežit, jak s nimi zacházím, respektive jak je v práci využívám. Což mi následně umožní jejich použití ve zpracování získaných kvalitativních dat ve výzkumné části. Tato část je rozdělena do šesti kapitol, ve kterých konceptualizuji pojmy a oblasti, které jsou podstatné pro výzkum. První dvě kapitoly popisují téma smrti jako ztráty¹⁸ včetně popsaných možných reakcí na ztrátu a truchlení z pohledu moderní teologie a sociálních věd (v kapitole druhé). Na ni navazuje kapitola třetí, v níž formuluji model posvátně-sekulární smrti a truchlení, který obsahuje právě východiska teologického a sociálně vědního pohledu na zkoumanou oblast. Čtvrtá kapitola je zaměřena na definování spirituality z pohledu různých disciplín, neboť

---

¹⁸ Definování ztráty, ve smyslu smrti blízkého člověka, tak jak ho popisoval již v 70. letech 20. století BOWLBY se věnuji v textu disertační práce.

téma osobní spirituality leží na hranici více oborů a pro výzkumnou část je podstatné popsat východiska a definici, jak s pojmem v práci zacházím. Pátá kapitola je zacílena na pojetí a definování ztráty blízkého člověka jako krize a následného spirituálního rozvoje. Šestá kapitola popisuje shrnutí zaměřené na spirituální změnu v kontextu truchlení.

Souhrnně řečeno první tři kapitoly definují kontext, do kterého spadá zkoumané téma změn spirituality. Tento kontext je podstatným základem pro obsah zkoumaného tématu a určuje výchozí moment, kdy sleduji změny vnímání spirituality. Čtvrtá a pátá kapitola se zaměřují na dílčí části zkoumaného procesu, popsaném v předchozích kapitolách. Směřují tak téma truchlení do oblasti, která je centrální pro předkládaný výzkum. Šestá kapitola tvoří základní syntézu předchozího textu s tím, že v ní integruji poznatky uvedené v předchozích kapitolách.

Druhá část této disertační práce se věnuje výzkumu a jím určenému metodologickému rámci, tedy především volbě metody výzkumu a popisu výzkumné strategie. Zvolila jsem kvalitativní metodu narativní interview, která je založena na vyprávění osobních příběhů respondentů tak, jak jim oni sami rozumí. Smrt blízkého člověka je krizí, tedy subjektivně vnímanou skutečností, a spiritualita osobní záležitostí vycházející z vlastní zkušenosti a osobního vztahu.

Třetí, poslední část je věnována zpracování výzkumu a prezentaci kvalitativních dat, jejich výstupům, interpretaci a analýzy na základě prvního a druhého čtení a vycházející s definovaných pojmů a oblastí v teoretické části. Závěr obsahuje závěrečné výstupy výzkumné části včetně potenciálního přínosu do teoretického rámce či dalšího možného výzkumu.

Souvislost a návaznost jednotlivých kapitol teoretické, tedy konceptuální, a výzkumné části, lze také shrnout v následujících bodech. Považuji za podstatné na tuto provázanost poukázat především z toho důvodu, že se v textu práce pohybují jak na poli teologickém, tak na poli sociálně-vědním.

- Teologický pohled na smrt a truchlení (kapitola 1) společně s pohledem sociálních věd (kapitola 2) umožnily vytvořit souhrnný model popisovaný především s ohledem na vnitřní dynamiku a napětí (kapitola 3). Ten byl využit nejen pro účely shrnutí teoretické části práce (kapitola 6), ale také pro účely diskuse zjištění a především pak pro účely kapitoly Změny spirituality v kontextu krize.
- Konceptuální část věnující se spiritualitě (kapitola 4) je v podstatě rozdělena do dvou dílčích částí, které navazují na rozdělení fenomenologického pohledu na spiritualitu

z hlediska dimenzí explikační a vztahové¹⁹ (viz čtvrtá kapitola).

- Explikační rovina je využita pro popisy změn obsahů spirituality u komunikačních partnerek a partnera.
- Vztahová rovina je využita pro analýzu změn a posunů v rovinách emoční, vztahové a roviny svobody.
- Pátá a šestá kapitola pak slouží jako podklad pro kapitolu Spirituální rozvoj v reflexi teoretických koncepcí a zároveň také jako podklad pro diskusi.

S ohledem na volbu tématu i na volbu metodologického rámce je potřeba, domnívám se, věnovat prostor také krátkému komentáři k tomu, v jaké části spektra vědy a výzkumu, respektive sociální vědy, se tato práce nachází. Valentine²⁰, byť nereaguje primárně na potřebu ukotvit teorie truchlení do kontextu sociálních věd obecně, upozorňuje na posuny, ke kterým došlo v rámci vědeckého uchopení a pojetí truchlení a smrti. Ponechám-li

---

¹⁹ MAYHEW, Matthew. 2004. Exploring the Essence of Spirituality: A Phenomenological Study of Eight Students with Eight Different Worldviews. *NASPA Journal*. 2004, 41, 3: 647-674. ISSN: 1940-7882.

²⁰ VALENTINE, Christine. 2006. Academic constructions of bereavement. *Mortality*, 11, 1, 57-79. ISSN: 1357-6275.

stranou úvahy nad změnou vstupního pohledu na truchlení jako na nemoc nebo na stav bytí, je nutné se vyjádřit k tomu, zda v této práci navazují na objektivistické, nebo spíše konstruktivistické pojetí, a co z toho plyne pro pozici této práce.

Valentine poukazuje na změny v pojetí truchlení v oblasti psychologie, antropologie a sociologie. Zjednodušeně lze říci, že bylo období či fáze, ve které byla patrná snaha po obecněji platném popsání průběhu truchlení, faktorů, které jej ovlivňují atd. Pod vlivem prací Giddense a dalších (kteří se zabývali pozdní modernou, reflexivní modernitou a diskursivní povahou interakcí a sociálního světa) se vedle objektivisticky pojatých studií začínají objevovat i konstruktivistické předpokládající, že jejich smyslem a podstatou je tzv. nechat mluvit individualizované hlasy zkušenosti.

To s sebou také nese vztah takových přístupů ke generování teorií a jejich případné ověřování. Zatímco pro objektivisticky uchopené vnímání světa a podstaty sociálních věd (a věd vůbec) je právě tento přístup charakteristický – tedy vytvoření předpokladů o povaze určitého jevu (teorie) a její následná verifikace / falsifikace, pro konstruktivistické pohledy toto vnímání úkolu sociálně-vědního zkoumání světa nemusí platit zcela. Specificky to lze vnímat například na posunu v pojetí zakotvené teorie jako metody tvorby teorie z kvalitativních dat. Její původní varianty byly prostoupeny velkým množstvím postupů a

doporučení, které měly zajistit objektivnost zjištění zakotvených v kvalitativních rozhovorech. Další vývoj tohoto přístupu (spíše než o metodě analýzy dat by skutečně bylo vhodnější mluvit o přístupu) však od tohoto objektivistického předpokladu ustupoval a začal v některých směrech vnímat zakotvenou teorii, respektive zakotvené teorie, jako soubor metod, postupů a možností, které se před výzkumníkem nabízí k výběru a ten je volí (sice kriticky, ale přeci jen po svém) s ohledem na znění základní výzkumné otázky a smysl výzkumu²¹.

I tato práce se přiklání (logicky s ohledem na využití narativního přístupu) k těm pojetím, které primárně neakcentují vznik teorie jako jediný adekvátní výsledek bádání a zkoumání světa. Individualizovaná část, tedy ta, jež je směřována k individuálním vyprávěním, je právě tou, která je početně z hlediska výzkumu jako takového více zastoupena. To zcela odpovídá narativnímu rámci. Jakési nastínění možné teoretické kostry lze pak najít v té části reflektující analýzu napříč případy (Across-Case analysis²²). Pro tuto část jsou využity ty teze, které jsem formulovala v rámci integrace teoretických tezí, především v kapitolách o posvátně-sekulárním modelu smrti a truchlení a změnách spirituality v kontextu truchlení (kapitoly 3 a 6).

---

²¹ CHARMAZ, Kathy. 2006. *Constructing Grounded Theory*. London: SAGE. ISBN: 978-0-761-973-539.

²² AYRES, Lioness – KAVANAUGH, Karen – KNAFL, Kathleen. 2003. *Within-Case and Across-Case Approachs to Qualitative Data Analysis*. *Qualitative Health Research*, 13(6), 871-883. ISSN: 1552-7557.

Práce více čerpá z tendence „*zdůraznit a zvýznamnit žitou zkušenost fenoménu*“, který je v tomto textu zkoumán²³. I z toho důvodu je ta část, jež by bylo možné označit jako analýzu uvnitř-případů (Within-Case analysis), prostorově delší. Vliv na to bezesporu má také fakt, že se zde realizovaná narativní analýza přibližuje více postmodernímu přístupu k této analytické tradici. Ta sama o sobě vnímá možnost objektivizované interpretace za svého druhu iluzi, kterou v narativním přístupu není možné držet²⁴. Držet pouze pozici vytváření a utváření koherentních, ucelených teorií není v kontextu zvoleného postupu prostě možné. Práce tak v souladu s tím, co je pro narativně analytický pohled vlastní, stojí mezi „*explicitními daty a exemplifikačními schématy*“, tedy mezi necháním vyrůstat jednotlivosti z dat a pouhým dokreslováním teorie či jejich částí na datech.²⁵

---

²³ AYRES, L., KAVANAUGH, K., KNAFL, K. 2003. ..., s. 874.

²⁴ VERVAECK, Bart – HERMAN, Luc. 2005. Handbook of Narrative Analysis. Lincoln: University of Nebraska Press. ISBN: 0-8032-2413-3.

²⁵ CHRZ, Vladimír – ČERMÁK, Ivo. 2011. Interpretace v narativním přístupu. Teorie vědy, XXXIII, 3, 415-443. ISSN: 1210-0250

TEORETICKÝ A PRAKTICKÝ PŘÍNOS DISERTAČNÍ PRÁCE

Možné praktické implikace lze vnímat především v následujících popsanych oblastech. Tyto oblasti jsou rozvedené v předkládané disertační práci v přímé návaznosti na výzkumnou část. Je nutné zdůraznit, že na úrovni narativní analýzy jsou výstupy realizovány s ohledem na naraci jako takovou, a nikoliv s ohledem na určitou a konkrétní pravdu.

- Zvažování přináležejícího výkladového rámce zkušeností a zážitků
- Předpoklad výskytu spirituální / teologické bricolage, která může být stabilizující
- Míra stability spirituality jako faktor ovlivňující zátěž z hlediska komplikovaného spirituálního truchlení

Byť krátce, vnímám jako podstatné zasadit zde prezentovaná zjištění do kontextu již existujících teoretických náhledů na zkoumané téma – tedy především v návaznosti na teze, které formuloval Pargament²⁶. Autor předpokládá existenci dvou krajních varianta – na straně jedné zachování spirituality beze změn a její využití jako podpory pro zvládnutí náročné situace či krize; na straně druhé krize jako takové ovlivní spirituální rámec natolik, že

---

²⁶ PARGAMENT, K. I. 1999.

není zachována jeho struktura a dochází k tomu, že se kromě vyrovnávání a zvládání krize musí jedinec zaměřit také na zvládání destabilizace spirituálního rámce.

Zde předkládaná zjištění doplňují informace právě o prostoru mezi těmito dvěma krajními možnostmi. Popisované narace nemluví ani o jedné krajní variantě (tedy o nulových změnách v rámci spirituality, či o jejím radikálním proměnění), ale spíše o různých měřácích změn, ke kterým u komunikačních partnerek a partnera došlo. Tyto popsání změny uvnitř zachovaného rámce spirituality pak mohou být vnímány jako dokreslení Pargamentem nepopsaného pole mezi oběma krajnostmi, a tím mohou být užitečné jak pro pracovníky pomáhajících profesí, tak pro pastorační poradce, faráře či kněze. Na toto tvrzení také navazuje teze, že se zdá jako vhodné integrovat výpovědi popisující změny spirituality uvnitř rámce (Willett²⁷) a změny rámce jako takového (Homa²⁸) právě s tezemi, které formuloval Pargament²⁹. U změn rámce spirituality je také navíc vhodné předpokládat možnou jinou posloupnost fází než tu navrhanou autorem.

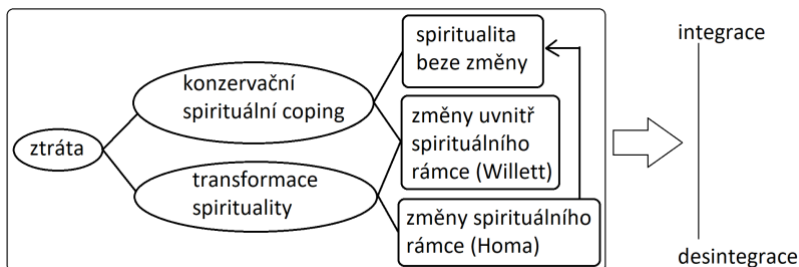
---

²⁷ WILLETT, D. 2010. A

²⁸ HOMA, I. 2013.

²⁹ PARGAMENT, K. 2007.

Modifikované schéma změn spirituality v reakci na ztrátu (zátěž)

Zdroj: autorka

Na obrázku je modifikovaný model zachycen. V návaznosti na Pragamenta předpokládám i zde existenci a působení konzervačního spirituálního copingu a transformace spirituality (autorem označené jako transformační spirituální coping). Zároveň lze ale také předpokládat, že transformace spirituality může být realizována jak uvnitř spirituálního rámce bez jeho změny (a tím tedy ve smyslu změn a fází, které popsal Willett), nebo i v rámci změny ve spirituálním rámci popsaným Homou. Tyto změny spirituálního rámce ale mohou mít dočasný charakter a mohou se následně ustálit v podobě původního spirituálního rámce bez jeho změny. Takovéto zážitky v rámci spirituality pak mohou mít integrující a stabilizační, nebo dezintegroující a destabilizační účinek (což nebylo tímto výzkumem zkoumáno). Stejně tak ale mohou změny spirituality být integrovány, nebo vést ke spirituálnímu

distresu³⁰, tedy negativně prožívané a zátěžové nemožnosti (byť dočasné) integrovat změny spirituality a tyto změny pro sebe přijmout.

Celostní pohled na člověka je součástí teoretických i praktických věd a uplatňuje se v komplexním přístupu k člověku. Respektuje biologicko-psycho-socio-spirituální dimenzi člověka, kdy lze využít závěry této práce při přímé práci v kontextu smrti blízké na všech úrovních. Ukazuje se, že spirituální dimenze v kontextu smrti blízkého prochází také vývojem či změnou a má své místo, které lze v přístupu práce s pozůstalým využít. Pro komplexní péči je základem mezioborová spolupráce, která je důležitá i v práci s pozůstalým. A znalosti teologických a sociálních věd mohou přispět k celostní práci s pozůstalým v procesu truchlení.

---

³⁰ BHATNAGAR, Sushma et al. 2017. Signs of Spiritual Distress and its Implications for Practice in Indian Palliative Care. *Indian Journal of Palliative Care*, 23, 3, 306-311. ISSN: 0973-1075.

PRAMENY A LITERATURA

- ANDREWS, Catherine. R., MAROTTA-WALTERS, Sylvia. 2005. *Spirituality and Coping Among Grieving Children: A Preliminary Study*. Counseling and Values, 50 (1): 38-50 DOI10.1002/j.2161-007X.2005.tb00039.x s.38-50
- AYRES, Lioness – KAVANAUGH, Karen – KNAFL, Kathleen. 2003. Within-Case and Across-Case Approachs to Qualitative Data Analysis. Qualitative Health Research, 13(6), 871-883. ISSN: 1552-7557.
- BHATNAGAR, Sushma et al. 2017. Signs of Spiritual Distress and its Implications for Practice in Indian Palliative Care. *Indian Journal of Palliative Care*, 23, 3, 306-311. ISSN: 0973-1075.
- BIBLE, *Písmo svaté Starého a Nového zákona, včetně deuterokanonických knih*. Český ekumenický překlad. 16. (7. opravené) vyd. Praha: ČBS, 2008. 1387 s. ISBN 978-80-85810-83-7
- BRAY, Peter. 2010. *A broader Framework for exploring the influence of spiritual experience in the wake of stressful life events: Examining connections between posttraumatic growth and psycho-spiritual transformation*. Mental Health, Religion and Culture, 13(3): 293-308. DOI 10.1080/13674670903367199
- BRAY, Peter. 2011. *Bereavement and Transformation: A Psycho-spiritual and Post-traumatic Growth Perspective*.

- Journal of Religion and Health, 52 (3): 890-903. DOI 10.1007/s10943-011-9539-
- CACCIATORE, Joanne, ONG, R. 2011. *Through the Touch of God: Child Death and Spiritual Sustenance in a Hutterian Colony*. Omega, 64(3): 185-202. DOI 10.2190/OM.64.3.a s.185-202.
- ČERMÁK, Ivan. 2006. Narativně orientovaná analýzy. In BLATNÝ, Marek. (Ed.). *Metodologie psychologického výzkumu: Konsilience v rozmanitosti*. Praha: Academia, 85-109. ISBN: 978-80-20-0-14504.
- FISCHER, Kathleen. 2010. *Christian Spirituality in a Time of Ecological Awareness*. Theology Today, 67, Issue2, 2010. (s.169-181). DOI 10.1177/004057361006700203 s. 169-181.
- FRANKL, Viktor E. *A přesto říci životu ano*. Přel. J. Hermach. 3.vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. 175 s. ISBN 978-80-7192-866-9.
- CHARMAZ, Kathy. 2006. *Constructing Grounded Theory*. London: SAGE. ISBN: 978-0-761-973-539.
- CHARMAZ, Kathy. 2008. *Constructionism and the Grounded Theory Method*. In HOLSTEIN, James. A., GUBRIUM, Jaber. F. (Eds.). *Handbook of Constructionist Research*. New York: The Guildford Press, 397-412. ISBN 9781593853051, s. 397-412.
- CHRZ, Vladimír – ČERMÁK, Ivo. 2011. Intepretace v narativním přístupu. *Teorie vědy*, XXXIII, 3, 415-443. ISSN: 1210-0250

KUČERA, Zdeněk. *Pravda a iluze moderní teologie: Emil Brunner - Paul Tillich - obrat teologie ČČSH*. Praha: Husova československá teologická fakulta – Komenského evangelická teologická fakulta – (Blahoslav), 1986. 190 s. ISBN nd.

MAYHEW, Matthew. 2004. Exploring the Essence of Spirituality: A Phenomenological Study of Eight Students with Eight Different Worldviews. *NASPA Journal*. 2004, 41, 3: 647-674. ISSN: 1940-7882.

PARGAMENT, Kenneth. 2007. *Spiritually Integrated Psychotherapy: Understanding and Addressing the Sacred*. New York: The Guildford Press. ISBN: 978-1-57230-844-2

RAHNER, Karl. *Poslání a milost. Příspěvky k pastorální teologii*. 1. Vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2011. 558 s. ISBN 978-80-7412-073-2.

RAHNER, Karl. 1975. Ideas for a Theology of Death. *Theological Investigations*, 13, 160-191. ISSN: nd.

RAHNER, Karl. 1965. *On the Theology of Death*. New York: Harder and Harder ISBN: nd

ROBERTS, Albert R. 2005. *Introduction*. In ROBERTS, Albert, R. (Ed.). *Crisis Intervention Handbook: Assessment, Treatment, and Research*. Oxford: Oxford University Press, (s. 19-26) ISBN-10: 0195179919

ŘÍČAN, Pavel, JANOŠOVÁ, Pavlína. 2010. *Spirituality as a Basic Aspects of Personality: A Cross-Cultural Verification of Piedmont's Model*. *The international Journal for the Psychology of Religion* 20/1 2-13 ISSN 1050-8619. 243-251

- ŘÍČAN, Pavel. at all. 2010. *Spirituality of American and Czech students – A cross-cultural comparison*. Studia psychologica 52. (3), 243-251 ISSN 0039-3320
- SCHALKWYK, Annalet van. 2011. *Sacredness and Sustainability: Searching for a Practical Eco-Spirituality*, Religion and Theology, 18 (1-2): 77-92. ISSN 1574-3012 s.77-92.
- SMEETS, Wim, MORICE-CALKHOVEN, Tessa. 2014. *From Ministry Towards Spiritual Competence. Changing Perspectives in Spiritual Care in the Netherlands*. Journal of Empirical Theology 27 (1): s.103-126. ISSN 0922-2936 s.103-129.
- SOWERS, Janie. J. ET AL. 2008. *Finding Meaning and Purpose in the Drath of an Adult Daughter: A Grief Observed*. Journal of Pastoral Counseling, 43: s.50-66.
- UNGUREANU, Ileana., SANDBERG, Jonathan. G. 2010. „Broken Together“: *Spirituality and Religion as Coping Strategies for Couples Dealing with the Death of a Child: A Literature Review with Clinical Implications*. Contemporary Family Therapys.
- VALENTINE, Christine. 2006. Academic constructions of bereavement. Mortality, 11, 1, 57-79. ISSN: 1357-6275.
- VERVAECK, Bart – HERMAN, Luc. 2005. Handbook of Narrative Analysis. Lincoln: University of Nebraska Press. ISBN: 0-8032-2413-3.
- VODÁČKOVÁ, Daniela. a kol. *Krizová intervence*. 2.vyd. Praha: Portál, 2007. 543 s. ISBN 978-80-7367-342-0

WALTERS, David. A. 2008. *Grief and loss: toward an existential phenomenology of child spirituality*. International Journal of Children's Spirituality, 13(3): 277-286. ISSN 1364-436X s. 277-286

ABSTRAKT

Předkládaná disertační práce se zabývá vztahem mezi tématem smrti blízkého člověka a spirituality, především osobního pojetí spirituality. Smrt blízké osoby je zlomovým bodem v životě člověka. Zlomem, který ovlivňuje další život po všech stránkách lidského života, ve všech jeho dimenzích – biologicko-psycho-socio-spirituálních. Celostní péče o člověka je čím dál více uplatňována v kontextu zdraví či oborů pracujících se vztahy či vazbami, je tedy podstatné si tento fakt spolupráce více oborů v praxi a vzájemné obohacování uvědomovat.

V úvodu práce jsem představila stav současných přístupů k tématu smrti blízkého člověka a spirituality a uvedení do problematiky. Téma spirituality se vyskytuje v souvislosti s mimořádnými událostmi, tedy na poli interdisciplinárním, což koresponduje právě s lidskými dimenzemi. Pokud je v centru dění zájem o člověka jako o celek, a tedy i péče o člověka jako o celostní bytost, je pochopitelné, že je v tomto směru nutné vnímání nejen různých oblastí, ale především mezioborová spolupráce.

První část předkládané práce je zaměřená teoreticky na definování současného poznání třech hlavních témat. Jedná se o konceptualizaci pojmů a kategorií, pomocí kterých je formulována ve výzkumné části základní výzkumná otázka. Podstatou je definování oblastí a pojmů

pro potřeby předkládané práce, což napomáhá srozumitelnosti zpracování získaných dat.

První kapitola se zaměřuje na pojetí smrti a truchlení v kontextu moderní teologie. Představuje teoretické koncepty a modely zaměřené na toto téma. Na ni navazuje kapitola druhá, nahlížející na pojetí smrti a truchlení v kontextu sociálních věd. Představuje modely, které s procesem zármutku a truchlení pracují. Třetí kapitola uzavírá toto téma návrhem modelu posvátně-sekulární smrti a truchlení, tedy možným dalším pohledem, kterým jsem se snažila integrovat poznatky moderní teologie a sociálních věd. Čtvrtá kapitola je zaměřena na definování pojmu spiritualita, aby bylo zřejmé, jak je spiritualita chápána v celé práci. Podstatná je vztahová rovina spirituality, jež jsem v teoretické části definovala na oblast svobody, vztahu a emocí. Toto dělení je pak zohledněno ve výzkumné části. Teoretickou část uzavírá pátá kapitola, zaměřující se na spirituální rozvoj, který ztráta v podobě smrti blízkého člověka může přinášet. Tento rozvoj je vázán na východiska krize, kde lze sledovat potenciální spirituální růst.

Druhá část je zaměřena na metodologii výzkumu (narativní interview) a definování zkoumaného problému. Popisuje průběh výzkumu a způsob zpracování rozhovorů s důrazem na narativní obsah zkoumané problematiky. Narativní přístupy umožňují pracovat s příběhem tak, jak

ho konkrétní člověk žil, cítil a vyprávěl. Pracuje v jakémsi trojúhelníku, kdy uprostřed je příběh a každý z vrcholů zastupuje jednoho zainteresovaného člověka – respondenta, výzkumníka a čtenáře. Centrem zájmu je hloubka vnímání a popisu prožitku, který obsahuje vyprávěný příběh. Výzkumná otázka byla definována: **„Jak lidé, kterým někdo blízký zemřel, popisují změny spirituality v kontextu krize vyvolané ztrátou někoho blízkého?“**.

Třetí část obsahuje samotný výzkum se třemi rovinami zjištění. V první rovině se jedná o analýzu uvnitř-případu, kdy na životní a spirituální křivce respondentů je vyprávěn příběh s důrazem na významné a překvapivé momenty respondentů. Druhá analýza se zaměřuje na analýzu mezi-případy. Jedná se o tzv. druhé čtení s důrazem na spirituální uvědomění respondentů a navazuje na ni kapitola deset. Analýza vychází z rozdělení na oblasti svobody, vztahu a emocí definovaných v teoretické části. Na ni navazuje třetí rovina, která je zaměřena na teoretickou reflexi druhého čtení a zaměřuje se na spirituální rozvoj na základě reflexe teoretických koncepcí.

Narativní způsob výzkumu poukazuje i na možné využití metod narativního přístupu odborníky, kteří se zabývají tématem smrti blízkého člověka a spirituality. Již od počátku disertační práce bylo zřejmé, že se jedná o interdisciplinární pole různých oborů. V těchto oborech je

možné využít narativního přístupu pro zkoumání souvislosti krizového životního milníku, jakým je smrt blízkého člověka, a spirituality. Spiritualita, její osobní pojetí, jakožto jedna z dimenzí člověka, může být popisována na základě jednotlivých milníků s přihlédnutím k proměně vnímání a prožívání spirituality. Může pomoci zvědomit proces spirituálních změn, včetně spirituálního růstu, při práci s lidmi, kterým někdo blízký zemřel. Je také podstatné si uvědomovat, že interdisciplinarita nespočívá pouze ve vzájemném vědění o sobě, ale především ve funkční spolupráci. Neboť spolupráce různých oborů ať již teologie, psychologie, zdravotnictví či sociální práce může pomoci posílit odolnost lidí při procesech vyrovnání se se ztrátou a také může pomoci následnému růstu.

ABSTRACT

The dissertation submitted is dealing with the relationship between the subjects of the death of a close person and spirituality, especially personal concept of spirituality. Death of a close person is a crucial turning point in the life of a human being. The turning point affecting the next life in all aspects of the human life, in all its directions – biological-, psychological-, and sociological-spiritual. The complete care about a human being is more and more applied in the context of health or disciplines working with relations or connections; it is thus relevant to be aware of this fact of multidisciplinary cooperation and enrichment.

I introduced the status of current approaches to subjects of the death of a close person and spirituality and introduction to the problematic in the beginning of my work. The subject of spirituality occurs in relation to extraordinary events, i.e. in the interdisciplinary field; this corresponds just with human dimensions. If our interest in a human being as a whole, i.e. also the care about a human being as an entire being is concerned here, it will be understandable that not only various disciplines but, first of all, the interdisciplinary cooperation should be perceived in this direction.

The first part of the work submitted is focused theoretically on defining current knowledge of the three

main subjects. The conceptualization of the terms and categories is concerned here, upon which the basic research question is formulated in the research part. The definition of areas and terms for the needs of the work submitted is essential for helping to make the method of processing the data obtained more comprehensible.

The first chapter is focused on the concept of death and sorrow processes in the context of modern theology. It represents theoretical concepts and models focused on this subject. It is followed by the second chapter studying the concept of death and sorrow processes in the context of social sciences. It represents models working with the processes of grief and sorrow. The third chapter is concluding this subject by proposing a model of sacral-secular death and sorrow processes, i.e. another possible view, by which I was trying to integrate knowledge of modern theology and social sciences. The fourth chapter is focused on the definition of the term of spirituality so as to explain how to understand spirituality within the entire work. The relationship level of spirituality is essential and, in the theoretical part, I defined the areas of freedom, relationship, and emotions in relation thereto. This structure is then taken into account in the research part. The theoretical part ends with the fifth chapter focused on the spiritual development, which could occur due to a loss in the form of the death of a close person. Such a development is

connected with the grounds of a crisis, where a potential spiritual growth can be observed.

The second part is focused on the research methodology (narrative interview) and definition of the problem researched. It describes the course of the research and the method of processing the interviews with accenting the narrative content of the problematic researched. Narrative approaches allow us to work with a story in the way the specific person lived and felt it and talked about it. The work is performed in a triangle with the story in its centre and with one involved person – respondent, researcher, and reader – in each of its vertices. The depth of perception and description of the experience included in the narrated story is in our spotlight. The research question has been defined: ***“How are changes to spirituality in the context of a crisis caused by the loss of a close person described by the people who experienced such loss?”*** .

The third part contains the research as such with three levels of findings. In the first level, the analysis inside the case is concerned when a story is being told over the life and spiritual cycle of respondents with accenting significant and surprising moments of the same. The second analysis is a case-to-case analysis. The so-called second reading is concerned here with accenting a spiritual awareness of respondents and the chapter 10 is related thereto. The analysis is based on the structure divided into freedom,

relationship, and emotions as defined in the theoretical part. The third level focused on the theoretical reflection of the second reading is relating thereto, which is focused on the spiritual development based on the reflection of theoretical concepts.

The narrative research method also indicates potential use of the narrative approach methods for experts dealing with subjects of the death of a close person and spirituality. It has been obvious from the beginning of the dissertation that an interdisciplinary field of various disciplines was concerned here. Within those disciplines, the narrative approach can be used for researching the relation between a crucial life milestone such as the death of a close person and spirituality. Spirituality and its personal concept being one of the dimensions of a human being can be described upon particular milestones with taking changed perceiving and experiencing of spirituality into account. It can help in making the process of spiritual changes including the spiritual growth at the work with people who experienced the death of a close person more conscious. It is also relevant to be aware of the fact that the interdisciplinary approach is not based on mutual awareness of each other only, but, in particular, on the functional cooperation. The reason is that the cooperation of various disciplines such as theology, psychology, healthcare, or social work can help in enhancing human

stamina at the processes of confronting losses as well as in the following growth.